

OILA MUSTAHKAMLIGINI SAQLASH HAMDA OILAVIY QADRIYATLARNI MUSTAHKAMLASH VA SOTSIOLOGIK TADQIQOTLAR NATIJALARI ASOSIDA OILAVIY BARQARORLIKNI TAMINLASH

Turdiqulov Kamronbek Muzaffar o'g'li

*Termiz davlat universiteti ijtimoiy fanlar fakulteti amaliy
psixologiya yo'nalishi 3-kurs 221-guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada oila mustahkamligini mustahkamlash, og'ir ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga moddiy, psixologik, tibbiy yordam ko'rsatish, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, oilada ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlash, Sotsiologik tadqiqot natijalari asosida xulosa qilish, Zo'ravonlikka qarshi kurashda huquqiy mexanizmlar ta'siri.

Kalit so'zlar: moddiy, psixologik, ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy, ma'naviy, qadr-qimmati, erkinligi.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasining 4.2. "Aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish" bandida belgilab berilgan ustuvor vazifalar, xususan, xotin-qizlarni ijtimoiy himoya qilish, gender tengligini ta'minlash, davlat boshqaruvidagi ishtirokini oshirish, og'ir ahvolga tushib qolgan xotin-qizlarga moddiy, psixologik, tibbiy yordam ko'rsatish, ularni uy-joy va ish bilan ta'minlash, oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash, oilada ma'naviy muhit barqarorligini ta'minlash¹ borasida amalga oshirilayotgan ishlar natijasida xotin-qizlarni ijtimoiy-himoya qilish masalasi yangi bosqichga ko'tarildi.

Yangi O'zbekistonni yaratish yo'lida keng ko'lamlı innovatsion faoliyat va bunyodkorlik, yaratuvchanlik harakatining asoschisi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Biz bu yil xotin-qizlar va yoshlarni qo'llab-quvvatlash borasidagi ishlarni yangi bosqichga ko'taramiz"². Zero, oila, onalik va bolalikni himoya qilish, ayollar o'rtasida tadbirkorlikni rivojlantirish, ular uchun yangi ish o'rinlari yaratish, mehnat va turmush sharoitlarini yaxshilash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Davlat organlari, fuqarolik jamiyati vakillari faoliyatini muvofiqlashtirishni ta'minlash maqsadida Respublika xotin-qizlar jamoatchilik Kengashi o'z ishini boshladi.

Kengash tarkibiga hayotiy tajribaga ega yurtdoshlarimiz, deputat va senator ayollar, olim va professorlar hamda jamoatchilik vakillari kiritildi. Kengash xotinqizlarning turmush sharoitlarini yaxshilash, ularga kerakli bilim va ko'nikmalarni o'qitish, shuningdek, o'z biznesini boshlashlari uchun zarur mablag' bilan ta'minlash orqali aholi, ayniqsa, ayollar va qizlarning turmush darajasi yaxshilanishiga erishish maqsadida tashkil qilindi.

Keyingi yillarda mamlakatimizda ayollar huquqlarini himoya qilish va ularning imkoniyatlarini kengaytirish sohasida 20 ga yaqin huquqiy hujjatlar qabul qilinganligi, 2030-yilgacha bo'lgan davrda gender tengligiga erishish strategiyasi ishlab chiqilgani, unga muvofiq barcha yangi qonun loyihalarini gender nuqtayi nazaridan tahlil qilish bo'yicha maxsus protseduralar kiritildi.

O'zbekistonda davlat boshqaruvidagi ayollar soni, ularning jamoat ishlarida ishtirok etishi va qarorlar qabul qilish darajasi oshib bormoqda. Mas'ul va boshqaruv lavozimlarida ayollarning vakolatlari 26,6 foizga yetdi. Yangi parlamentdagi ayollar soni ikki baravar ko'paydi. Hozirgi vaqtda bunday ko'rsatkich bo'yicha O'zbekiston parlamenti dunyo davlatlarining 190 ta qonun chiqaruvchi organlari orasida 37-o'rinni egallab turibdi.

Mamlakatimizda olib borilayotgan ana shunday ulkan islohotlarning pirovard maqsadlaridan biri oila, uning tinchligi, faovonligi va baxtli bo'lishi bilan bog'liq. Agar jamiyat ijtimoiy munosabatlar yig'indisi bo'lsa, undagi har bir oila tabiiy, iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy munosabatlarga asoslangan ijtimoiy birlik natijasida vujudga keladi.

Oilaviy munosabatlar esa jamiyatdagi mavjud ijtimoiy, iqtisodiy, mafkuraviy, ma'naviy munosabatlari bilan belgilanadi. Jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlar oilaning mustahkamligi va barqaror rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xuddi shuningdek, jamiyatdagi tinchlik va xotirjamlik, undagi ma'naviy muhit barqarorligi ko'p jihatdan har bir oiladagi munosabatlarda o'zaro muhabbat va hurmat, hamjihatlikka bevosita bog'liqdir. Jadidchilik harakatining ulug' namoyondasi Fitrat o'zining "Oila" asarida: "Millat taqdiri mana shu millat vakillari yashagan oilaning holatiga bog'liqdir... Qayerda oila munosabati kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va tartibli bo'ladi", – deb yozadi3 .

Bu jarayonda davlat har bir oilaning ijtimoiy himoyalaniishi, moddiy jihatdan ta'minlanishi, tinch va farovon hayot kechirishi uchun yetarli sharoitlarga ega bo'lishidan manfaatdor bo'lib, ularning farovonligi kafolatlanishiga ko'maklashayotgani muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, mamlakatimizning 2017-2021-yillarga mo'ljallangan jadal taraqqiyotini ifodalagan "Harakatlar

strategiya”siga binoan, mazkur yo‘nalishdagi amaliy ishlar keng qamrovli tus olib, bu jarayon yanada jadal sur’atda davom ettirilmoqda.

ASOSIY QISM

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 63-moddasida “Oila jamiyatning asosiy bo‘g‘inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida bo‘lish huquqiga ega” deb qayd etilgan. Konstitutsiyaning mazkur normasi asosida qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi “Oila kodeksi”ning 2-moddasi talabiga ko‘ra, “oilaviy munosabatlarda ayol va erkak teng huquqli bo‘lib, oilaviy munosabatlarni tartibga solish erkak va ayolning ixtiyoriy ravishda nikohlanib tuzgan ittifoqi, er va xotinning shaxsiy hamda mulkiy huquqlari tengligi, ichki oilaviy masalalarning o‘zaro kelishuv yo‘li bilan hal qilinishi, oilada bolalar tarbiyasi, ularning farovon hayot kechirishi va kamoloti haqida g‘amxo‘rlik qilish, voyaga yetmagan va mehnatga layoqatsiz oila a‘zolarining huquq va manfaatlarini himoya qilish ustunligi tamoyillari asosida amalga oshiriladi”.

Dunyo miqyosida global muammolardan biri bo‘lib kelayotgan oilaviy zo‘ravonlik masalasiga xalqaro hamjamiyatlar tomonidan berilayotgan yuksak e‘tiborga qaramasdan, oilalarda bunday salbiy holatlarning kamaymayotgani mazkur holatning alohida tadqiq etiladigan dolzarb muammolar sirasida qolib kelayotganligi va uni ilmiy tadqiq etishni faollashtirish zaruratini belgilaydi. Oilaviy zo‘ravonlikning mavjudligi muammo sifatida oilaning iqtisodiy, ma‘naviy jihatlari bilangina belgilanmaydi. Shuni alohida qayd etish lozimki, keyingi yillarda bizning mamlakatimizda bu muammo tor oilaviy doiradan chiqib, davlat miqyosida hal etiladigan muhim sotsiologik jarayon sifatida tadqiq etilmoqda.

Shu kunga qadar mavjud bo‘lgan bu muammoni hal etishga xalaqit beradigan omillar, birinchi navbatda milliy mentalitet xususiyatlari bilan bog‘liqdir. 2021-yil 19-may kuni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Zo‘rlik ishlatishdan jabr ko‘rgan xotin-qizlarni rehabilitatsiya qilishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-5116-sonli Qarori qabul qilindi. Qaror bilan ayollarni rehabilitatsiya va moslashtirish bo‘yicha 29 ta Respublika va hududiy namunalni markazlar tashkil etildi. Markazlarning asosiy vazifalaridan biri tazyiq va zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan, o‘z joniga suiqaqd qilgan yoki o‘z joniga qasd qilishga moyilligi bo‘lgan xotin-qizlarga anonim tarzda shoshilinch tibbiy, psixologik, ijtimoiy, pedagogik, huquqiy va boshqa yordam ko‘rsatish hisoblanadi.

Respublika va hududiy rehabilitatsiya va moslashtiruv markazlarida zo‘ravonlikdan aziyat chekkan fuqarolarga yordam ko‘rsatilmoqda. Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender masalalari qo‘mitasi, Bosh prokuratura, IIV, Oliy

ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi va Mahalla va oilani qo'llab-quvvatlash vazirligi ushbu masalaga oid profilaktika ishlarini olib bormoqda. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra⁴, dunyodagi har uchinchi ayolga hayoti davomida o'z umr yo'ldoshi tomonidan jismoniy tazyiq o'tkaziladi. Turmush qurgan ayollarning 30 foizi hamrohi tomonidan zo'ravonlik holatlariga duch keladi. Ayollar o'limining muayyan qismi ularning turmush o'rtog'i tomonidan amalga oshiriladi va zo'ravonlikka duch kelgan ayollarning 42 foizigina muammo haqida ochiq so'zlaydi. Mamlakatimizning turli hududlarida o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlar natijalari asosida dunyo turmush tarzida ko'p uchraydigan maishiy zo'ravonlikning axloqiy va iqtisodiy zo'ravonlik usullari O'zbekistonda ham kuzatilib, uni keng jamoatchilik e'tiboriga chiqarib, ijtimoiy maqbul yechimlarga kelish zaruratini dolzarb masala sifatida kun tartibiga qo'yadi.

XULOSA

Zo'ravonlikka qarshi kurashda huquqiy mexanizmlar ta'siri kuchli bo'lishi bilan birga, zo'ravonlik qurbonlari tomonidan ham ularni zo'ravonlikdan himoya qilish uchun qonun ishlashiga yordam berilishi maqsadga muvofiq. Aksar hollarda, zo'ravonlik qurbonlari bunday holatlarni sir tutishga harakat qilishadi. Shunday ekan, ularni zo'ravonlik faktini tan olish, zo'ravonlikdan normal hayotgacha bo'lgan qadamlarga o'rgatish kerak. Bunda eng asosiy bo'g'in odamlar va atrof-muhit bo'ladi, ya'ni jamoatchilikning faolligi muhim o'rin tutadi.

Sotsiologik tadqiqot natijalari asosida xulosa qilish mumkinki, bir marta zo'ravonlik holatini sodir etgan shaxs, bu holatni yana takrorlashi ehtimoli yuqori bo'ladi. Zo'ravonlikka imkon berishning barcha ko'rinishlaridan ogoh bo'lish va oldini olish juda zarurdir. Oilaviy zo'ravonlikdan aziyat chekayotgan ayol, hatto ba'zi sabablarga ko'ra yordamdan voz kechayotgan ayol ham jamiyatning ijtimoiy yordamiga muhtoj bo'ladi. Oilaviy zo'ravonlikdan eng ko'p aziyat chekadigan oila a'zolari bolalardir. Ular zo'ravonlikning to'g'ridan to'g'ri qurboni bo'lishi bilan birga, onaga nisbatan qo'llanayotgan xatti-harakatlarning ma'lum qismini o'zlashtirishi xavfi ham bor.

Bunday oilada bolaning reallikni qabul qilishi buziladi, zero, u uchun haqorat va kaltaklar asta-sekin normal holatga aylanib boradi. Katta bo'lgach uning o'zi ham ana shunday zo'ravonlik xatti-harakatlarini qo'llashi mumkin yoki shunchaki bunday "yuk"ni ko'tara olmay ko'pincha o'z joniga qasd qilishi mumkin. Zo'ravonlikdan o'zini himoya qilish har bir ayolning huquqidir. Zo'ravonlikni hech qanday sharoitda oqlab bo'lmaydi, chunki u insonning asosiy huquqlariga (hayoti, sog'ligi, sha'ni, qadr-qimmat, erkinligi) daxl qiladi. Zo'ravonlik faqat jismoniy kuch

ishlatish bilan emas, ruhiy, axloqiy, iqtisodiy va maishiy bosim ko‘rinishlarida namoyon bo‘lishi va oilaning har qanday a‘zosiga nisbatan qo‘llanishi mumkin. Haqoratlash, majburlash, zo‘rlash, iqtisodiy cheklovlar qo‘yish, muntazam ruhiy qiynoqqa solish kabi holatlar ham zo‘ravonlik sifatida baholanadi.

Oilaviy zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan ayollarning muammolarini hal qilish bo‘yicha hududlardagi Mahalla va oilani qo‘llab quvvatlash boshqarmalari va bo‘limlari, sog‘liqni saqlash, ichki ishlar, prokuratura organlari va boshqa daxldor tashkilotlar bilan izchil hamkorlikda faoliyat yuritilmoqda. Muammolarning hal qilinishi O‘zbekiston Respublikasi Gender tenglikni ta‘minlash masalalari bo‘yicha komissiyasi nazoratida turibdi. Oilaviy zo‘ravonlik faqat bir mamlakat va millatga xos illat emas, u bilan butun dunyo kurashib keladi. Shuning uchun ta‘rifni xalqaro manbalardan keltiramiz. Dunyoda zo‘ravonlikka qarshi kurash ramzi sifatida siyohrang tasma olingan. “Ishonch telefon”lari uchun maxfiy so‘zlar quyidagicha bo‘lishi mumkin: “Mening buyurtmanga siyohrang tasmani ham qo‘shing” yoki “Men buyurtma bergandim, unga siyohrang tasma qo‘shishni iltimos qilgandim”. Operator ayol kishi yordam so‘rab murojaat qilayotganini tushunadi va darhol xabarni zo‘ravonlikka qarshi kurashayotgan markazlarga beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi -1. Toshkent-„O‘zbekiston’’-2019
2. Kaykavusning „ Qobusnoma ‘asari – 2., O‘QTUVCHI’ Nashiryot-Matbaa Ijodiy Uyi Toshkent-2015
3. Davlat va huquq asoslari 10-sinf- 3. Toshkent-„ Yangiyo‘l Poligraf Servis’’-2017
4. Тошева Д. И., Очилова М. О. Методология Ходжа Бахоуддина Накшбанда и ее социальное-педагогическая сущность // Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-4 (91). – С. 17-18.
5. Тошева Д. И., Тошева Д. И. Педагогические условия экологического воспитания на уроках экологии в высшем образовании // Academy. – 2020. – №. 6 (57). – С. 88- 89.
6. Тошева Д. И., Жамолова Г. К. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ // Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 19. – С. 46-51.